

**Modern Türklük
Araştırmaları Dergisi**

Cilt 7, Sayı 1 (Mart 2010), ss. 217-229

DOI: 10.1501/MTAD.7.2010.1.12

Telif Hakkı ©Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

hand, Lamaism, as their religion, has been a factor in giving the names of religious origin. Similarly, socio-political processes also appear as a factor in giving names. Recent studies in this context has revealed that the names of historical figures are widely given to children, as a newly observed practice. The study underlines the fact that naming process, as a significant cultural practice, reflects how important a place historically experienced processes and interactions occupy in the lives of nations.

KEY WORDS:

Mongolian, Altaistics, onomastics, anthroponymy, personal names.

1. Giriş

Her milletin kültüründe adların önemli bir yeri vardır. Adlar, o milletin kültüründen, örf ve âdetlerinden izler taşır. Çeşitli kültür dairelerine girmiş bir milletin bu kültürlerden nasıl etkilendiğini ve bu çevreleri nasıl etkilediğinin öğrenilmesi bakımından da adlar, büyük önem taşımaktadır.

Ad verme geleneğinde çocuğa verilen ad ile onun şahsiyeti arasında bir ilgi kurulur. Moğollardaki ad verme geleneklerine ileride yaptığımız sınıflama içerisinde yeri geldiğinde değindik. Ad vermede eski Moğol yaşamından kaynaklanan, Türklerde de görülen atalar kültü, yer-su kültü vb. inanışların etkisi ile verilen adların yanı sıra bağlı buldukları din olan Lamaizm'e ait dini adların ve çeşitli dönemlerde yaşanan siyasî olayların etkisi ile de çocuklara çeşitli adlar verildiği görülmektedir. Tabii, değişen dünya içinde ad verme pratikleri de değişme göstermektedir. Mesela, Moğolların Gizli Tarihi'nde (MNT) görülen doğum esnasında ilk görülen nesnenin, veya o anda gelen kişinin adının çocuğa verilmesi geleneği yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. İleride Ts. Suvd'un çalışmasından bahsedeceğimiz üzere, son yıllarda ad verilirken daha bilinçli davranıldığı, adların özenle seçildiği görülmektedir. Raddlof'un da kaydettiği üzere Moğollarda kazara ad verme, yani görülen ilk nesnenin adının verilmesi çok eski bir gelenektir (Bkz. Vinkovics 1985: 26). Potanin'in verdiği bilgiye göre, baba bebeği kollarıyla yukarı kaldırarak karşılaştığı ilk kişiye adı ne olsun diye sorardı (Vinkovics 1985: 26). Ayrıca, çeşitli Moğol boylarında adı kimin vereceği konusunun da geleneklere bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Kalmuklarda kız çocuğa annesi, erkek çocuğa ise babası; Buryatlarda en yaşlı aile ferdi, Darhad Moğollarında ise doğumdan üç gün sonra baba tarafından ad verilir (Bkz. Vinkovics 1985). Yine, eski zamanlardan bugüne gelen bir gelenek de Lamalara ad konusunda danışmaktır. Aşağıda Moğollarda çocuklara nasıl ad verildiğinin sınıflandırmasını yapmaya çalıştık. Burada da bazı geleneklere yine değinilmiştir.

Moğol adları üzerine yapılan çalışmalar ile, ad konusunda göz önünde tutulması icap eden Moğol kaynakları hakkında bilgi vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Bilindiği üzere, orijinali 1240 yılında yazılmış olan ve 1363 yılında Moğolcadan Çinceye çevrilen *Moğolların Gizli Tarihi* adlı eser, adlar konusunda çok zengin

malzeme ihtiva etmektedir. Aslı kaynak olarak sıralanan MNT'de Türkçe kişi adları da bulunmaktadır (Bkz. Bese 1978: 353-369). MNT'de geçen adlardan bazıları şunlardır: *Arslan* "aslan", *Batu* "sadık", *Bayan* "zengin", *Bayar* "sevinç, neşe", *Berke* "zor, sağlam", *Böke* "güçlü", *Erdene* "cevher", *Kadan* "kaya", *Möngke* "ebedi", *Temür* "demir", *Tolui* "ayna", *Tsetseg* "çiçek", *Ünegen* "tilki", *Yeke* "büyük, muhteşem" vb.

Türk-Moğol ad verme geleneği ile ortak adlar konusunda bu eserde değerli bilgiler mevcuttur. Eski Moğol ad verme geleneğinde, Türk ad verme geleneğinde olduğu gibi, doğum sırasında o anda yaşanan bir olayın adı, veya o sırada gelen kişinin adı yahut herhangi bir tabiat olayının adı da çocuklara ad olarak verilmektedir. MNT'de Temujin adının nasıl verildiği şöyle anlatılmaktadır: "*Yesugai-ba'atar Tatar'lardan Temucin-uge'yi, Hori-buha'yi ve başkalarını esir alarak getirirken, Ho'elun-ucin hamile idi. Onan nehri yanındaki Deli'un-boldah'ta ikamet ederlerken, tam orada Cinggis-hahan dünyaya geldi. O doğarken sağ elinde saka (kemiği) büyüklüğünde pıhtılaşmış kan tutuyordu. Tatar'lardan Temucin-uge'nin getirildiği zamanda doğduğu için, ona bu suretle Temucin ismi verildi*" (Temir 1995: 19).

MNT'de yine Temucin'in (Çinggis) *Cengiz* adını alması konusunda kısa bilgi vardır. Temucin'in gösterdiği kahramanlıklar, devletin sınırlarını genişletmesi ve halkları kendine bağlamasından dolayı, arkadaşları, ant içerek, onu, *Çinggis-hahan* ünvanıyla hükümdar ilân ederler (Bkz. Temir 1995: 58).

Türk ad verme geleneğinde de yer alan bir başka duruma yine MNT'de rastlıyoruz. Adı geçen eserde anlatıldığına göre seferde ele geçirilen bir kadının doğurduğu çocuğa *Ba'aridai* adının verildiğini görüyoruz: "*Sonra bu kadının Bodançar'dan bir oğlu oldu. Kadın seferde ele geçirildiği için, çocuğa Ba'aridai adını verdiler. O, Ba'arin'ların cediti oldu*" (Temir 1995: 12).

Moğolların yazmış olduğu *Altan Tobçi* (1604) ve *Erdene Tobçi* (1662) adlı eserler de, 17. yüzyıl Moğolcasıyla yazılmıştır. Bu eserler de, Moğol adları konusunda zengin malzemeye sahiptir.

Yukarıda adları belirtilen Moğolca eserlerin dışında, Marco Polo, Friar John de Plano Carpini, William Rubruck, Reşideddîn, Cüveynî ve Aknerli Grigor gibi, seyyah ve tarihçilerin eserleri de adlar ile bağlı değerli malzeme içerir. Bunlardan Aknerli Grigor'un eserinde geçen kişi adlarını F. W. Cleaves incelemiştir. Cleaves'in çalışmasında da görüleceği üzere bu eserde de Türkçe kişi adları da bulunmaktadır. Aknerli Grigor'un eserinde geçen kişi adlarından bazıları şunlardır: *Aq Buga*, *Bahatur*, *C'agatay*, *Elci*, *Nekuder*, *Qara Buga* vb. (Cleaves 1936: 400-443).

Moğolların ad verme geleneği ile ilgili çeşitli araştırmalar vardır; ancak, bu araştırmaların çoğu kültürler arası karşılaştırmalı çalışmalar değildir. Bu araştırmalar içinde, özellikle Larry Moses, L. Bese, J. R. Krueger, Judit Vinkovics, Marta as tu Mika-

Mysliwy ve Naran Baras-aghur'un çalışmalarını zikretmek gerekir¹.

Moğol adbilimi uzmanlarından J. Serjee ise, Moğol adları ile ilgili önemli çalışmalar yapan kişilerden biridir. Moğol adlarıyla ilgili önemli sözlükleri olan Serjee'nin en önemli çalışması, *Mongol xüniü ner*, Ulaanbaatar, 1992 adlı eseridir. Serjee'nin bu eserinde, Moğol adlarının yapısal özellikleri, ad verme geleneği; Tibet, Sanskrit ve Avrupa kökenli adların durumu incelenmiştir. Eserde, maalesef, Türk ad verme geleneği ve Türk kökenli adlar konusunda bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Moğollar ve Türklerdeki ortak ad verme gelenekleri üzerinde de durulmamıştır. Bu çalışmamızda, Moğol adları konusunda, yaygın biçimde, Serjee'nin adı geçen bu eserden yararlanılmış; kişi adları bu eserden derlenmiştir. Burada, kişi adlarının anlamlarına göre tarafımızdan sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır. Türk ve Moğol kişi adları ve ad verme pratikleri üzerinde de henüz yayımlanmamış bir bildirimimizin olduğunu da burada belirtelim (Gül 2006a).

2. Moğol Ad Verme Geleneğinde Adlar

Moğol ad verme geleneğinde çocuklara verilen adlar çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilir. Biz, burada, söz konusu adları, dört ana gurup altında toplayıp kendi içlerinde alt başlıklara ayırarak incelemeye çalıştık. Sırasıyla ana gruplar ve alt başlıklar içinde yer alan adların durumuna bakalım:

2.1. Dilek Adları

1. Moğollar, çocuklarının iyi huylu, güzel karakterli, saygın kişiler olmaları ve mutluluk içinde yaşamaları amacıyla, anlam yönünden iyiyi, güzeli karşılayan çeşitli adları çocuklarına vermektedirler: *Az* "şans, talih, baht, saadet"; *Azjargal* "mutlu, şanslı, talihli"; *Bayar* "sevinç, neşe; bayram"; *Bayarbaatar* "sevinç + kahraman"; *Bayarbat* "mutlak sevinç"; *Bayarsaixan* "sevinç +güzel"; *Jargal* "mutluluk"; *Mönx* "sonsuz, ebedi, ölümsüz"; *Mönksaixan* "sonsuz + güzel"; *Ölzii* "(mutluluğun) sembol"; *Sain* "iyi,

¹ Bu çalışmalarda hem Moğol ad verme gelenekleri hem de kişi adları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Larry Moses (1988), "Naming Patterns Among the Mongols", *Mongolian Studies: Journal of the Mongolia Society*, Vol. XI: 25-34; L. Bese (1974), "Sur les anciens noms de personne mongols", *Etudes Mongoles* 5: 91-96; L. Bese (1978), "Some Turkic personal names in the Secret History of the Mongols", *Acta Orientalia Hungarica*, XXXII: 353-369; J. R. Krueger (1962), "Mongolian personal names", *Names*, X: 81-86.; Judit Vinkovics (1985), "Name-Giving Among the Mongols", *Acta Orientalia Hungarica*, XXXIX: 25-37.; Marta as tu Mika-Mysliwy (1998), "Mongolian Naming Practices Revisited", *Proceedings of the Known World Heraldic and Scribal Symposium, Tir Ysgithr, A.S. XXXIII*, privately printed. Naran Baras-aghur (2003), "On the Documentation and Construction of Period Mongolian Names" (www. Academy of Saint Gabriel, 2003).<http://www.s-gabriel.org/names/baras-aghur/mongolian.html>.(Erişim 16.04.2006.)

güzel"; *Saixan* "güzel"; *Saixanbayar* "güzel + sevinç"; *Saixantsetseg* "güzel + çiçek"; *Saixantuya* "güzel + ışık"; *Saruul* "ışıklı, aydınlık"; *Tsengel* "mutlu"; *Tuyasaixan* "ışık, ışın + güzel"

2. Moğollar, rahat, huzurlu ve sağlıklı bir yaşam istemelerinden dolayı çocuklarına şu adları vermektedirler: *Amar* "hal hatır, kolay, ılımlı"; *Amarjargal* "rahat mutluluk"; *Amarmend* "rahat + selam"; *Amartaivan* "rahat +sakin"; *Amarxiüü* "rahat oğlan"; *Amgalan* "rahatlık, sakin"; *Amgalanbaatar* "rahat, sakin +kahraman"; *Amgalanbat* "mutlak rahat"; *Enx* "sakin, rahat, banışçı"; *Enxbaatar* "banışçı + kahraman"; *Enxbat* "rahat + güçlü"; *Enxtsetseg* "banışçı, rahat + çiçek"; *Mend* "selam"; *Taivan* "banış, sakin".

3. Moğollar, çocuklarının bolluk içinde zengin bir yaşam sürmeleri için de şu adları vermektedirler: *Bayan* "zengin"; *Arvin* "bol"; *Elbeg* "bol, çokça, bereketli"; *Diiüren* "dolu (ağzına kadar)"; *Bayalag* "zenginlik, servet"; *Önör* "yüksek, kalabalık, zenginlik"; *Buyan* "sevap, hayır, iyilik"; *Delger* "bolluk"; *Bayanbaatar* "zengin + kahraman"; *Bayanbat* "mutlak zengin"; *Bayandalai* "zengin+deniz"

4. Çocuklarının şerefli, ünlü, mert ve cesur insan olmaları dileğiyle verilen adlar: *Ailtgüü* "korkusuz"; *Aldar* "ün"; *Alzaxgüü* "kaybetmez"; *Avarga* "dev"; *Baatar* "kahraman"; *Garamgai* "marifetli"; *Janjin* "kumandan"; *Javxlan* "kut"; *Lut* "çok, iyice"; *Samba* "girişkenlik"; *Tsog* "kıvılcım"; *Tsogbayar* "kıvılcım+sevinç"; *Tsogtbaatar* "kıvılcım+kahraman"; *Tsogtbayar* "kıvılcımlı+sevinç"; *Zolboo* "ün, şeref"; *Zorig* "cesaret"; *Zorigt* "cesaretli"; *Zorigtbaatar* "cesur+kahraman"; *Zorigtxiüü* "cesaretli çocuk".

5. Çocukların iş yaşamında yükselmeleri, hayatta daha iyi şartlara sahip olmaları dileğiyle verilen adlar: *Enxmandax* "rahat yükseliş"; *Mandal* "yükseliş"; *Mandax* "yükselen, gelişen"; *Mandaxbayar* "yükselen+sevinç"; *Öödlöx* "iyileşmek"; *Örnöx* "büyüme, gelişme"; *Undrax* "çıkma, yükselmek"

6. Moğollarda çocukların uzun ömürlü, güçlü ve sağlam olmaları dileğiyle şu adlar verilmektedir: *Bat* "sağlam, mutlak güçlü"; *Batbaatar* "güçlü + kahraman"; *Batbayar* "güçlü + sevinç"; *Battsetseg* "güçlü + çiçek"; *Battuya* "güçlü +ışık"; *Bex* "sağlam, berk"; *Gan* "çelik"; *Mönx* "sonsuz, ebedi"; *Mönxbaatar* "sonsuz + kahraman"; *Mönxbayar* "sonsuz + sevinç"; *Mönxnaran* "sonsuz güneş"; *Mönxnasan* "sonsuz + yaşam"; *Mönksaixan* "sonsuz +iyilik"; *Mönxtulga* "sonsuz ocak"; *Nasan* "yaşam"; *Nasanbat* "yaşam + güçlü"; *Nasanurt* "yaşam+uzun"; *Tömör* "demir"; *Tümennasan* "onbinlerce (yıllık) yaşam"; *Urtnasan* "uzun+yaşam"; *Xürel* "bronz".

7. Çocukların iyi kalpli olmaları, iyilikle dolu bir yaşamda temiz, ışıklı yolda yürüyebilmeleri isteğiyle verilen adlar: *Ariun* "temiz, pak, saf"; *Ariunbat* "temiz, saf +güçlü"; *Ariunbayar* "temiz, saf +sevinç"; *Ariuntuya* "temiz, saf, arı + ışık"; *Gerel* "ışık"; *Gerelt* "ışıklı"; *Goo* "güzel"; *Saruul* "ışıklı, aydınlık"; *Tselmeg* "temiz, bulutsuz hava"; *Tungalag* "temiz, berrak"; *Tuya* "ışık"

8. Moğollarda anne, baba, kardeşlere ve millete faydalı insanlar olmaları için çocuklara verilen adlar: *Açığ* "sevaplı, hayırlı" *Aç*: sevap, hayır; *Buyant* "hayırlı, sevaplı"; *Gemgüü* "kusursuz, suçsuz"; *İtgel* "güven"; *İtgelt* "güvenli, sadık"; *Uyan* "estetik, yumuşak 2. edepsiz"; *Uyanga* "lirik, melodi" vb.

9. İşin, yaşamın tamamıyla düzgün sürmesi, her şeyin tam olması için ise şu adlar verilmektedir: *Büren* "tam, tamamıyla"; *Büten* "tam, bütün"; *Diüüren* "dolu (ağızına kadar)"; *Tegş* "düzgün"; *Tögöldör* "mükemmel, tam, kusursuz"

10. Moğollarda devletin, törenin saygınlığını anlatmak için millî duyguları uyandırıcı adlar da verilmektedir: *Altantug* "Altın+bayrak"; *Enxtör* "rahat, barışçı devlet"; *Gantug* "çelik + bayrak"; *Mönxtör* "sonsuz + devlet"; *Süldbaatar* "sembol + kahraman"; *Törmönx* "devlet+sonsuz"; *Törtövşin* "devlet + sakin"; *Tövşintör* "sakin + devlet"; *Tugbaatar* "bayrak + kahraman"

2.2. Çeşitli Sebeplerden Dolayı Verilen Adlar

Moğollar dünyada saygı duydukları nesnelerin, hayvanların, bitkilerin; kutsal saydıkları dağların, nehirlerin, göllerin vs. adlarını da çocuklarına verebilmektedirler. Özellikle Şamanizm dininin etkisini burada görmek mümkündür. Türklerde de gök tanrı inancının etkisiyle kutsal sayılan bu tür adların verildiğini bilmekteyiz. Moğollarda bu tür adları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

2.2.1. Hayvan Adlarıyla Yapılan Adlar

Halk arasında korkulan, saygı duyulan, gücünden dolayı da çocuklarının onlar gibi güçlü olmasını istemelerinden kaynaklanan duygularla hayvan adlarının kişi adı olarak kullanıldığını görmekteyiz (Bkz. Gül 2006b:185-191): *Arslan* "arслан"; *Baavgai* "ayı"; *Bar* "kaplan"; *Bars* "pars"; *Bodon* "erkek domuz"; *Buğa* "geyik"; *Bürged* "kartal"; *Naçin* "küçük yırtıcı kuş"; *Şonxor* "şahin"; *Xartsaga* "atmaca"; *Xorxoi* "böcek, güve"; *Yangir* "dağ keçisi"; *Zaan* "fil" gibi korkulan, ancak saygı duyulan hayvan adlarının özellikle erkek çocuklarına verildiğini; *Bulğa* "samur", *Minj* "kunduz", *Maral* "dişi geyik", *Togos* "tavus kuşu", *Xulan* "yabani at" gibi hayvanların adlarının da güzel görünmeleri ve sevilir hayvan olmalarından dolayı kız çocuklarına verildiğini görmekteyiz.

Hayvan adlarına çeşitli adların da eklenmesiyle birleşik kişi adlarının yapıldığını da görmekteyiz: *Arslanbaatar*, *Zaanxüü*, *İşgenxüü*, *Batbürged*, *Batbeltreg*, *Noxojav*.

2.2.2. Bitki Adları ile Yapılan Adlar

Moğollar, çocuklarının çiçekler gibi güzel, narin ve temiz olmalarını istemelerinden dolayı çeşitli çiçek ve bitki adlarını çocuklarına verdiklerini görmekteyiz: *Altannavç*

“altın + yaprak”; *Altantsetseg* “altın +çiçek”; *Ariuntsetseg* “temiz, saf +çiçek”; *Badam* “lotus çiçeği”; *Battsetseg* “güçlü +çiçek”; *Gürgem* “sıcak ortamlarda yetişen sarı renkli bitki”; *Mönxtsetseg* “sonsuz, ebedi +çiçek”; *Navç* “yaprak”; *Sarnai* “gül”; *Tsetseg* “çiçek”; *Tsetsegbal* “çiçek +bal”; *Tsetsegbayar* “çiçek+sevinç”; *Tsetsegdelger* “çiçek + bolluk”; *Tsetsegjargal* “çiçek+mutluluk”; *Urgamal* “bitki”; *Xongorzul* “bitki adı”; *Yargui* “kar altından çıkan bir bitki”; gibi adların yanı sıra Moğollar çeşitli meyveleri de ad olarak çocuklarına vermektedirler: *Alim* “elma”, *Jims* “meyve”; *Üzem* “üzüm” vb.

2.2.3. Çocuklara Gök İle İlgili Adların Verilmesi

Eski Türk ve Moğol yaşayışında astronomi ile ilgili gök cisimlerinin ve olaylarının büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Şamanizm kaynaklı bu inanışlara göre, gökyüzü, güneş, ay ve yıldızlar, kutsallık taşırlar. Kutsal varlık olarak kabul edilen bu astronomi unsurları, aynı zamanda, dinî anlamlar da ifade ederler. Gök olayları da, korkulan ve saygı duyulan olaylardandır. Yağmur, rüzgâr, şimşek çakması gibi olaylar, korkulan aynı zamanda da saygı duyulan olaylardandır. Tanrının kızdığı şeklinde anlamlandırılan bu olaylar nedeniyle Tanrıya kurban sunulduğu da bilinmektedir. Mesela, Moğolların ve Buryatların *Tsolmon* dedikleri “Zühre yıldızı/Merkür” ile ilgili efsaneler de vardır: “*Buryatların Solbon dediği bu yıldız, efsanelerde erkek olarak geçer. Onlara göre Solbon, atı çok sever. Buryatlar onun bir at sürüsüne sahip olduğundan bile sözeder ve onu atların koruyucu ruhu sayarlar. Bundan dolayı ilkbaharda atlar tumar edilip taylara damga vurulurken, Solbon’un adına havaya tarasun denilen bir içki serpmek ve ayrıca ateşe et ya da bulamaç atmak âdettir. Nitekim eskiden bu yıldız at bile kurban edilmiştir*” (Bkz. Buluç, 11: 320-335).

Kutsal sayılan bu gök unsurlarının adları çocuklara da verilmektedir. Bundaki sebep, eski inanışlardan bu yana taşınan kutsaliyetin ve saygınlığın çocukların yaşamında da devam etmesinin istenmesidir.

Moğol kişi adlarına baktığımızda, güneş, ay ve yıldızların adlarının çocuklara verildiğini görüyoruz: *Naran* “Güneş”; *Sar*, *Saran* “ay”; *Od* “yıldız”; *Tsolmon* “Merkür”; *Sansar* “uzay”; *Solongo* “gökkuşağı”.

2.2.4. Tabiat Şekillerine Göre Verilen Adlar

Türklerde olduğu gibi Moğollarda da toprak, dağlar, nehirler gibi tabiat varlıkları kutsal unsurlardandır. Kutsal ruhların da bu tür tabiat varlıklarında yaşadığına dair inancın yüzyıllardır devam etmesi ve aynı zamanda çocukların doğdukları yerlerin adlarının da yaşatılması amacıyla bu tür tabiat varlıklarının adları çocuklara verilmektedir. Sümer’in naklettiğine göre, 12. yüzyıl yazarlarından Sem’ani, Türklerdeki ad verme gelenekleri ile ilgili şunları söyler: “...Sultan Sancar (Sencer=Sincar) Cezire’deki Sincar şehrinde doğduğu için bu adı aldı. Sancar,

doğduğu zaman, babası Melikşah bu şehrin adı nedir, diye sordu. Sincar cevabını verdiler. O halde çocuğun adı Sincar olsun dedi. Türkler, bir çocuk tanınmış bir şehir, dağ, ırmak ve bir yerde doğar ise, ona oranın adı verilir. Bu, Türklerin geleneklerinden biridir" (Sümer 1999: 18). Bu gelenek Moğollarda da vardır. Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı Moğollar, *Altai, Xangai, Sayan, Xentii, Otgontengeri Xantai* gibi dağların adlarını; *Aduunçuluun, Bayantiümen, Bayantsogt, Xandgait, Xond, Şaamar* gibi yer adlarını; *Xövsöl, Bayanmuur* gibi göl adlarını; *Mörön, Xovd, Onon Orxon, Selenge, Tanir, Tuul, Xanui* gibi nehir adlarını; *Arxangai, Bayanxongor, Simber, Batsümber, Bayan-uul, Bornuur, Darxan* gibi aymag (eyalet) ve sum (kasaba, şehir) gibi yer adlarını çocuklarına ad olarak verirler.

2.2.5. Boy ve Oymak Adlarıyla Yapılan Kişi Adları

Moğolların bağlı buldukları boyların adlarını da çocuklarına kişi adı olarak verdiklerini şu örneklerden görüyoruz (Bkz. Serjee 1992): *Buriad, Dörvöd, Torguud, Urianxai, Bayad, Barga, Xoton, Myangad* vb. gibi.

2.2.6. Ev Eşyaları, Silah ve Alet Adlarının Kişi Adı Olarak Kullanılması

Doğum sırasında görülen ilk nesnenin; o sırada gelen ilk kişinin, o sırada olan bir olayın vb. adını çocuğa vermek, Moğollar arasında eski ve yaygın bir gelenektir. Yukarıda MNT'den verdiğimiz Temucin'in ad alması örneği, bu gelenekle ilgilidir. Bunun gibi doğum sırasında görülen nesnelerin de çocuklara ad olarak verildiği görülmektedir. Mesela, mutfak ve ev ihtiyaçlarında gerekli eşya ve aletlerden *Tulga* "ocak, soba", *Togoo* "kazan, tencere", *Şanaga* "kepçe", *Tsooj* "kilit", *Tülküür* "anahtar", *Şaazan* "porselen" vb. gibi adlar, çocuklara verilmektedir.

Gün içinde lâzım olan iş aletlerinin adları da çocuklara verilir: *Süx* "balta", *Süxbaatar* "balta+kahraman", *Xaiç* "makas", *Alx* "çekiç", *Alxbaatar* "çekiç + kahraman", *Lantuu* "balyoz", *Xadaas* "çivi" vb.

Hayvancılıkla ilgili önemli aletlerin de çocuklara ad olarak verildiği görülmektedir: *Emeel* "eyer", *Gadas* "kazık", *Arganj* "kement", *Uyaa* "ip" vb.

Bazı silah ve savaş aletlerinin adı, çocuklara verilir: *Zevseg* "ateşli silah", *Selem* "kılıç", *Buu* "silah, tüfek", *Xuyag* "zırh", *Duulga* "migfer" vb.

2.2.7. Altın ve Mücevher gibi Maden Adlarının Çocuklara verilmesi

Bu tür maden adlarının verilmesi, Moğollar arasında yaşayan eski bir gelenektir. Çocuğun, az bulunur ve değerli madenler gibi saygın, değerli ve güzel olmasının istenmesinden kaynaklanan bu ad verme geleneğinde şu maden adları kullanılır: *Altan* "altın", *Altançimeg* "altın+süs", *Altangerel* "altın+ışık", *Altanxuyag* "altın+zırh", *Altanxüü* "altın+çocuk", *Bolor* "kristal", *Anar* "lal taşı", *Erdene* "mücevher", *Almaas*

"elmas", *almaaz* "pırlanta", *Margad* "zümrüt", *Margaderdene* "zümrüt+mücevher", *Möngö* "gümüş", *Gan* "çelik", *Suvd* "inci" vb. gibi.

2.2.8. Bazı Meslek Adlarının Çocuklara Verilmesi

Moğollar arasında bazı meslek adlarının çocuklara ad olarak verildiğini görüyoruz. Bu meslek adlarının bazıları eskilerden bu yana verilen adlarken, bazıları da yeni dönem meslek adlarıdır: *Aduuç* "seyis, at bakıcısı", *Aduuçin* "seyis, at bakıcısı", *Xon'çin* "koyuncu, çoban", *Malçin* "çoban", *Malçinxüü* "çoban+çocuk", *Üxerçin* "inek bakıcısı, çoban", *Xurgaçin* "kuzu bakıcısı, çoban", *Yamaaçin* "Keçi çobanı", *Ançin* "avcı", *Togooç* "aşçı" vb. gibi.

Yeni dönemlerde verilmeye başlanan meslek adları da şunlardır: *Şüügç* "Hakim", *Nisgeç* "pilot", *Nairuulağç* "yönetmen", *Tsetsegçin* "çiçekçi", *Darga* "başkan, patron", *Orlogç* "yardımcı, vekil", *Mujaan* "marangoz", *Tsagdaa* "polis", *Tsereg* "asker" vb.

2.2.9. Doğan Çocuğun Dış Görünüşünden Dolayı Verilen Adlar

Doğan çocuğun saçının rengi, teninin rengi, şişman veya zayıf olması gibi özellikler de, çocuklara ad olarak verilir: *Monxor* "burnu kambur", *Ööxön* "yağlı, şişman", *Zuzaan* "güçlü, kalın", *Ürçger* "buruşuk, kırışık", *Dugui* "yuvarlak (yüz)", *Duguittsagaan* "yuvarlak (yüzlü) beyaz (tenli)" vb.

Çocuğun ten ve saç renginden dolayı verilen adlar da şunlardır: *Ulaan* "kırmızı", *Yagaan* "pembe", *Tsagaan* "beyaz", *Bor* "kahverengi", *Şar* "sarı", *Xöx* "mavi", *Xar* "siyah", *Buural* "ak, gri saçlı", *Saaral* "gri", *Bortolgoi* "kahverengi, boz + baş", *Borxüü* "kahverengi çocuk", *Xaltar* "kirli", *Borçuluun* "kahverengi + taş", *Şarxüü* "sarı + çocuk", *Şartolgoi* "sarı + baş"; *Xartolgoi* "siyah + baş", *Altandux* "altın (rengi) + alın", *Bordux* "kahverengi + alın"

2.2.10. Çocuğun Karakterinden Dolayı Verilen Adlar

Çocuğun bebekliği sırasındaki hal ve hareketlerinden yola çıkılarak, istenen durumun sağlanması için *Dölgöön* "nazik, yavaş", *Togtuun* "sakin, sessiz", *Sorgog* "duygulu", *Sambaa* "becerikli" gibi adlar çocuklara verilmektedir.

2.2.11. Çocuğun Doğum Zamanına Göre Verilen Adlar

Çocuğun doğduğu zaman gelen kişilerin, olan bir olayın adının çocuklara verildiğini yukarıda söylemiştik. Türk ve Moğol ad verme geleneğinde görülen bir başka özellik de, çocuğa doğum zamanına göre ad verilmesidir.

Sabah tan ağarırken doğan çocuklara, *Üürtsaix* "tan zamanı doğan", *Üürintuyaa* "tan ışığı", *Üürintuyaa* "tan ışığı", *Üürintsetseg* "tan çiçeği", *Tsolmon* "Zühre yıldızı (Cuma günü doğan çocuklara da verilir)" gibi adlar verilmektedir.

Güneş doğarken ve ay çıkarken de çocuklara şu adlar verilmektedir: *Narmandax* "güneş+doğmak", *Nargarax* "güneş doğması", *Naranmandax* "güneş+doğmak", *Saranmandax* "ay+doğmak, çıkmak", *Sarangarax* "ay çıkması" vb.

Kar yağdığı ve kar fırtınası çıktığı zamanlarda doğan çocuğa, *Tsasansuurğa* "Tsas "kar" + *şuurğa* "kar fırtınası", *Tsasansirxeg* "tsa "kar" + *şirxeg* "tane", kar tanesi, *Şuurğa* "kar fırtınası", *Şuurğanbataar* "Kar fırtınası + kahraman" gibi adlar verilmektedir.

Yağmur, dolu yağdığı veya fırtına olduğu zaman doğan çocuğa, *Möndör* "dolu", *Boroo* "yağmur", *Aadarboroo* "aadar "yağmur" + *boroo* "yağmur" sağanak yağmur adı verilmektedir.

Moğolların ulusal bayramı Nadaam bayramında doğan çocuğa, *Naadam* veya *Bayar* "bayram, sevinç" adı verilmektedir.

Moğol devletinin ellinci, altmışıncı gibi kuruluş yıldönümlerinde doğan çocuklara da, *Tavirjil* "50. yıl", *Jaranjil* "60. yıl" gibi adlar verilebilmektedir (bkz. Serjee 1992: 50).

Moğollar, mevsimlere göre doğan çocuklarına mevsim adlarını da, ad olarak vermektedirler. Sonbaharda doğan çocuğa *Namar* "sonbahar, *Bayannamar* "zengin + sonbahar", *Altannamar* "altın+sonbahar", *Otgonnamar* "en küçük+sonbahar"; ilkbaharda doğan çocuğa, *Xavarsaixan* "ilkbahar + iyi, güzel", *Tsagaan Sar* "beyaz ay, yeni yıl bayramı" ayında doğan çocuğa, *Şinesar* "yeni + ay", *Şiniinnegen* "yeni ad", *Sarşined* "yeni ayda doğan" gibi adlar verilmektedir.

2.2.12. Moğol Kahramanlarının ve Saygın İnsanların Adlarının Çocuklara Verilmesi

Moğolların kahramanlığından, insanlığından ve millete faydalı olmalarından dolayı, saygı duydukları tarihî şahsiyetlerin adları, *Temüüjin*, *Yesüxei*, *Belgüüdei*, *Süveedei*, *Mongoljingo*, *Batxaan*, *Mönxxaan*, *Tömörxaan*, *Süxbaatar* verilir ve onlar gibi olmaları arzulanır. Ancak, burada, şunu da belirtmek gerekir ki, Moğollarda çocuğa kendi ata ve dedelerinin adı verilmez. Ayrıca, Moğollardaki bir âdete göre de, çok saygın Moğol hakan adları çocuklara verilmez. Cengiz Han ve onun oğulları Kubilay, Ögedey ve Çağatay hanların adları ayrı bir kutsallık taşıdığı için bunlar, son yıllara kadar ad olarak kullanılmazdı. Temujin adının eskiden beri çocuklara verildiğini biliyorduk; bunun da sebebi Temujin adının Cengiz Hanın önceki, ilk adı olmasıdır. MNT'de bilindiği üzere Temujin adı başka insanların da adıdır. Ancak, Moğollar, *Cingiz* adını kendilerinin en büyük hanları için vermişlerdir.

Ancak, son yıllarda Moğol ad verme geleneği içinde de değişimlerin olduğu gözlenmektedir. Ts. Suvd'un yaptığı araştırmaya göre özellikle 1990'lı yıllardan sonra Moğollarda öze dönüş de diyebileceğimiz bir yapı içinde özellikle *Çingiz*, *Temüüçin*, *Ögödei* gibi büyük tarihî kişiliklerin adlarının çok yüksek oranda çocuklara ad olarak

verildiği görülmektedir. Bugün nüfusun 2.300.000 olduğu Moğolistan'da *Çingis* adı 1930-1939 aralığında 2 çocuğa, 1940-1949 aralığında 3, 1950-1959 aralığında 5, 1960-1969 aralığında 23, 1970-1979 aralığında 53; 1980-1989 aralığında 111 çocuğa ad olarak verilmişken, 1990-1999 aralığında 188 çocuğa ad olarak verilmiştir (Suvd 2007: 86). *Temüüjin* adındaki artış ise daha ilgi çekicidir. *Temüüjin*, 1920-1929 aralığında 1, 1940-1949 aralığında 3, 1950-1959 aralığında 2, 1960-1969 aralığında 19; 1970-1979 aralığında 64; 1980-1989 aralığında 409; 1990-2000 aralığında ise 1709 çocuğa ad olarak verilmiştir (Suvd 2007: 85). Yine aynı şekilde 1940-1950 aralığında üç beş çocuğu ad olarak verilen tarihî kişiliklerin adlarından *Yesüxei*'in 1990-2000 aralığında 101; *Manduul*'un 1990-1999 aralığında 66; *Ögödei*'in 1990-1999 aralığında 66, *Temüülen* kız adının da 1990-1999 aralığında 1313 çocuğa ad olarak verildiğini görüyoruz (Bkz. Suvd 2007).

Rusya'ya bağlıyken Moğolistan'ın önemli kahramanlarından biri olmuş, Rus rejiminin yerleşmesini sağlamış, millî kahraman olarak kabul edilmiş *Süxbaatar*'ın adı 1930-1939 aralığında 133, 1940-1949 aralığında 442, 1950-1959 aralığında 982; 1960-1969 aralığında 1034; 1970-1979 aralığında 1138, 1980-1989 aralığında 864 çocuğa verilirken, 1990-2000 aralığında bu sayının 388'e düştüğü görülmektedir (Bkz. Suvd 2007: 92). Bu durum 1990'lı yıllardan sonra Moğollarda kendi tarihlerine, kültürlerine bir dönüşün başladığını göstermektedir.

2.2.13. İlk ve En Küçük Çocuklara Verilen Adlar

Moğollarda ilk çocuk için *anx*, *uugan* ve *otgon* ile yapılan adlar verilmektedir. *Anxbaatar* "ilk kahraman", *Anxbat* "ilk güçlü", *Anxbayar* "ilk sevinç", *Anxnbayar* "ilk sevinç bayram", *Anxtuyaa* "ilk ışık", *Anxtsetseg* "ilk çiçek"; *Uuganbaatar* "ilk kahraman", *Uuganbat* "ilk güçlü", *Uuganbayar* "ilk sevinç", *Uugantuyaa* "ilk ışık", *Uugantsetseg* "ilk çiçek"; *Otgon* "en küçük", *Otgonbaatar* "en küçük kahraman", *Otgonbayar* "en küçük sevinç", *Otgontuyaa* "en küçük ışık", *Otgongerel* "en küçük ışık" vb.

2.3. Hastalıklardan, Felaketlerden, Nazardan ve Kötü Ruhlardan Korunma Amacıyla Verilen Koruyucu Adlar

Muunoxoi "saldırgan, kötü köpek" adı garip bir ad verme pratiği olarak görülse de, Moğolların geleneksel olarak bu tip tabu adları, özellikle kötü talih ve şeytani ruhlardan çocuğu korumak için koydukları anlaşılıyor². *Nergui* "Adsız", *Medexgui* "bilmiyorum", *Xünbiş* "İnsan Olmayan", *Xenbiş* "Hiçkimse", *Ogtbiş* "Bir şey değil", *Enebiş* "Bu değil", *Terbiş* "O değil", *Oldoxgui* "bulunmayan" gibi bu adlar, görüldüğü üzere, kötü ruhlardan çocuğu korumak için kötü ruhları yanıltmaya yönelik bir hareket tarzından kaynaklanıyor. Bu durumun Türklerde de yaygın olarak yaşanmış olduğunu söyleyebiliriz. Türk ad verme geleneğinde de, bu durum, aynen geçerlidir

² Köpek kültürünün Türklerde de olduğunu belirtelim. Bkz. Caferoğlu (1961:1-11).